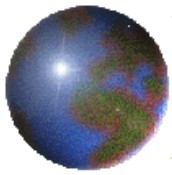

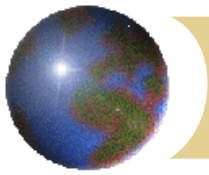
Ζητήματα μεθοδολογίας στη διαπολιτισμική έρευνα

- ❖ Θεωρητικές–μεθοδολογικές επιπτώσεις από την προσθήκη του πολιτισμού ως επιπέδου ανάλυσης.
- ❖ Πολιτισμική προκατάληψη και ισοτιμία στη διαπολιτισμική σύγκριση.
- ❖ Συμπεράσματα: εναλλακτικές ερμηνείες, καλές πρακτικές.

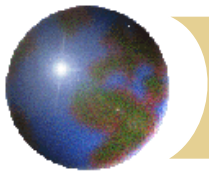
*“Οι ιεραρχίες είναι ουράνιες.
Στην κόλαση όλοι είναι ίσοι.”*
Nicolás Gómez Dávila

Θεωρητικές-μεθοδολογικές επιπτώσεις από
την προσθήκη του πολιτισμού ως ιεραρχικού
επιπέδου ανάλυσης

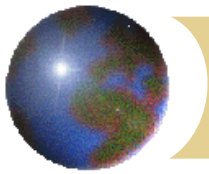
Λειτουργίες της διαπολιτισμικής έρευνας (Berry et al., 2021)

- ✦ Αναζήτηση καθολικών στοιχείων της ανθρώπινης συμπεριφοράς μεταξύ πολιτισμών.
- ✦ Κατανόηση του εύρους της πολιτισμικής διακύμανσης των ψυχολογικών ιδιοτήτων.
- ✦ Εντοπισμός πολιτισμικά συγκεκριμένων αξιών, γνωστικών σχημάτων και συμπεριφορών.
- ✦ Αποσαφήνιση των μεταβλητών που είναι άρρηκτα συνδεδεμένες σε ένα πολιτισμικό πλαίσιο, μέσω της μελέτης τους σε κουλτούρες όπου δεν εμφανίζουν συνάφεια.
- ✦ Διερεύνηση της σχέσης μεταξύ οικολογικών και ψυχολογικών μεταβλητών.
- ✦ Έλεγχος (των ορίων) γενικευσιμότητας των ψυχολογικών θεωριών.
- ✦ Μελέτη των επιπτώσεων της πολιτισμικής αλλαγής.

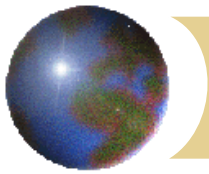
Τυπολογικά κριτήρια διαπολιτισμικών ερευνών (Berry et al., 2021)

- ✦ Περιλαμβάνονται μεταβλητές πλαισίου (π.χ. δημογραφικοί, οικολογικοί ή/και κοινωνικοπολιτισμικοί δείκτες) στο ερευνητικό σχέδιο;
- ✦ Έχει διερευνητικό ή εξηγητικό χαρακτήρα, δηλ. κινείται σε περιγραφικό επίπεδο ή βασίζεται στον έλεγχο συγκεκριμένων θεωρητικών υποθέσεων;
- ✦ Η διαπολιτισμική σύγκριση εστιάζει σε δομικά πολιτισμικά στοιχεία (ομοιότητες ή διαφορές στον εννοιολογικό προσδιορισμό των υπό μελέτη εννοιών) ή σε ποσοτικά στοιχεία (ομοιότητες ή διαφορές στη συχνότητα/στο βαθμό εμφάνισης των συμπεριφορών υπό μελέτη);

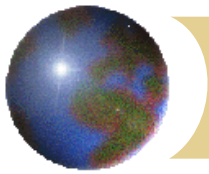
Πότε μια έρευνα είναι διαπολιτισμική;

- ✦ Η διαπολιτισμική σύγκριση προϋποθέτει ότι:
 - ✓ οι πολιτισμικές ομάδες διαφέρουν διαπιστωμένα μεταξύ τους σε ό,τι αφορά μία ή περισσότερες διαστάσεις, και
 - ✓ οι διεργασίες που συνδέουν τις πολιτισμικές διαστάσεις με την υπό μελέτη συμπεριφορά είναι γνωστές.
- ✦ Έννοιες όπως: έθνος, κοινωνία, χώρα, κουλτούρα **δεν** είναι συνώνυμες, αν και συχνά υπονοούνται ως τέτοιες. Η χρήση υβριδίων όπως «εθνική κουλτούρα» (Hofstede, 1980/2001) δεν λύνει το πρόβλημα.
- ✦ Ο πολιτισμός πρέπει να προσδιοριστεί λειτουργικά στο κατάλληλο επίπεδο αφαίρεσης σε σχέση με τη συμπεριφορά.

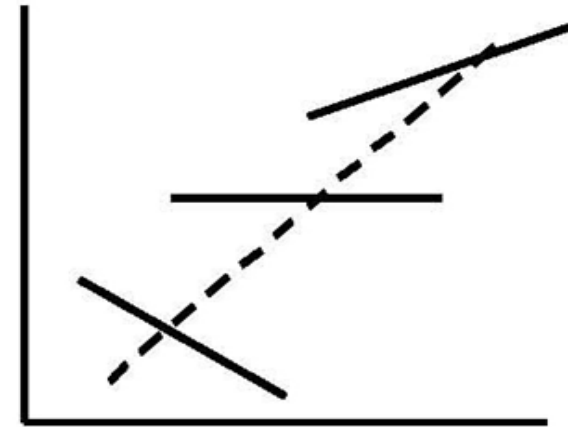
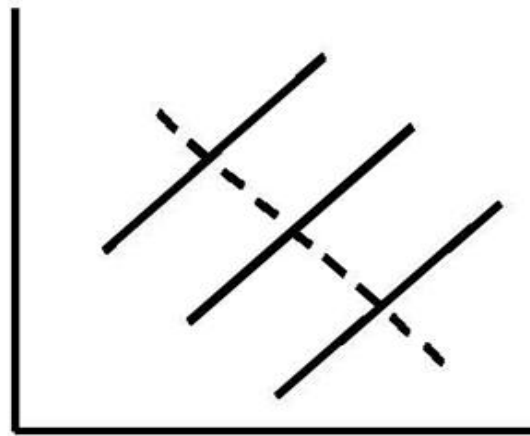
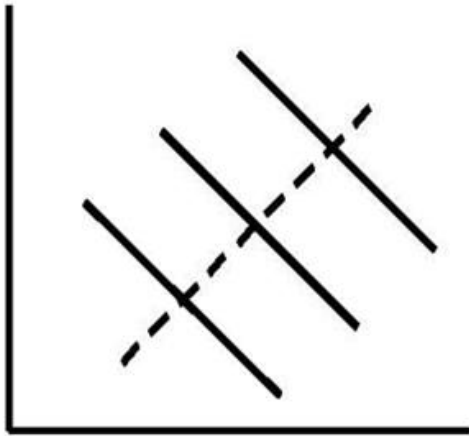

Διάρθρωση μεταξύ πολιτισμικού-ψυχολογικού επιπέδου ανάλυσης

- ✦ Σε μια ιεραρχική ανάλυση, οι μετρήσεις είναι **ενδογενείς** (δηλαδή προέρχονται από το ίδιο επίπεδο) είτε **παράγωγες** (μεταφέρονται με συνθετικό ή αναλυτικό τρόπο από το ένα επίπεδο στο άλλο) (van de Vijver et al., 2008).
- ✦ Η χρήση παράγωγων μετρήσεων υπονοεί τον **ισομορφισμό**, δηλ. την αντιστοιχία εννοιών –άρα, υποθέσεων και ερμηνειών– μεταξύ πολιτισμικού και ατομικού επιπέδου ανάλυσης (βλ. Adamopoulos, 2008).
- ✦ Ο **ανισομορφισμός** υποθέτει ότι οι ψυχολογικές μεταβλητές που περιγράφουν τις διαφορές μεταξύ πολιτισμικών ομάδων διαφέρουν από τις ψυχολογικές μεταβλητές που περιγράφουν τις διαφορές εντός των ομάδων (Shweder, 1973).

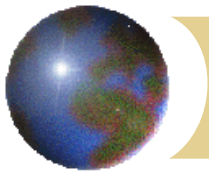
Από στατιστική άποψη, οι συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών σε διαφορετικά επίπεδα ανάλυσης είναι ανεξάρτητες

Αριστερά: αρνητική συνάφεια σε ατομικό επίπεδο, θετική σε πολιτισμικό (π.χ. δαπάνες περίθαλψης και υγεία).

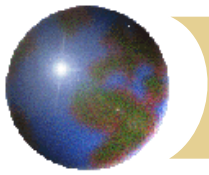
Μέσο: θετική συνάφεια σε ατομικό επίπεδο, αρνητική σε πολιτισμικό (π.χ. πλούτος και συντηρητική ψήφος).

Δεξιά: μηδενική συνάφεια σε ατομικό επίπεδο, θετική σε πολιτισμικό (π.χ. εκπαίδευση και εισόδημα).

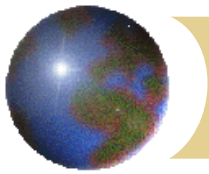
Πιθανά σφάλματα κατά την ερμηνεία των σχέσεων μεταξύ πολιτισμού και συμπεριφοράς

- ❖ Το **οικολογικό σφάλμα** (Hofstede, 1980/2001) αναφέρεται στην περίπτωση που τα συμπεράσματα από το πολιτισμικό επίπεδο ανάλυσης μεταφέρονται λανθασμένα στο ατομικό επίπεδο.
- ❖ Στην περίπτωση του **αντίστροφου οικολογικού σφάλματος**, τα συμπεράσματα από το ατομικό επίπεδο ανάλυσης μεταφέρονται αυθαίρετα στο πολιτισμικό.
- ❖ Το **πρόβλημα του Galton** (Naroll, 1961) αναφέρεται στην εξαγωγή πλασματικά υψηλών συναφειών στη διαπολιτισμική έρευνα λόγω συμπερίληψης στο δείγμα ομάδων με κοινά πολιτισμικά στοιχεία.

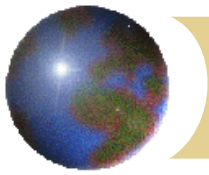
Πιθανά σφάλματα κατά την ερμηνεία των σχέσεων μεταξύ πολιτισμού και συμπεριφοράς

- ✦ Σε γενικές γραμμές, τα παραπάνω σφάλματα συνοψίζονται στη διαπίστωση ότι *η συνάφεια δεν είναι αιτιότητα*.
- ✦ Κάθε αναγωγή συμπερασμάτων από ένα επίπεδο ανάλυσης σε άλλο δεν είναι απαραίτητως αυθαίρετη (π.χ. χρήση της γλώσσας). Η πιθανότητα σφάλματος είναι *μεγαλύτερη* όσο πιο *ανομοιογενείς* είναι οι πολιτισμικές ομάδες.
- ✦ Επειδή στις ψυχολογικές μετρήσεις η ανομοιογένεια είναι ο κανόνας, είναι σημαντικό να διασφαλιστεί με την κατάλληλη μέθοδο η αντιπροσωπευτικότητα των δειγμάτων.

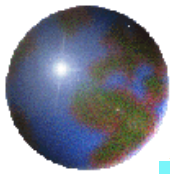
Τα δύο επίπεδα της δειγματοληψίας

- ✦ Επιλογή **μεταξύ** των πολιτισμικών ομάδων:
 - ✦ Τα δείγματα διαφέρουν ως προς τις τιμές-επίπεδα μιας ανεξάρτητης μεταβλητής;
 - ✦ Τα επιλεγμένα δείγματα καλύπτουν επαρκώς το εύρος της διασποράς της ανεξάρτητης μεταβλητής;
- ✦ Επιλογή **εντός** των πολιτισμικών ομάδων:
 - ✦ Τα δείγματα είναι αντιπροσωπευτικά των πολιτισμικών ομάδων από τις οποίες προέρχονται;
 - ✦ Τα δείγματα έχουν συγκρίσιμα χαρακτηριστικά;

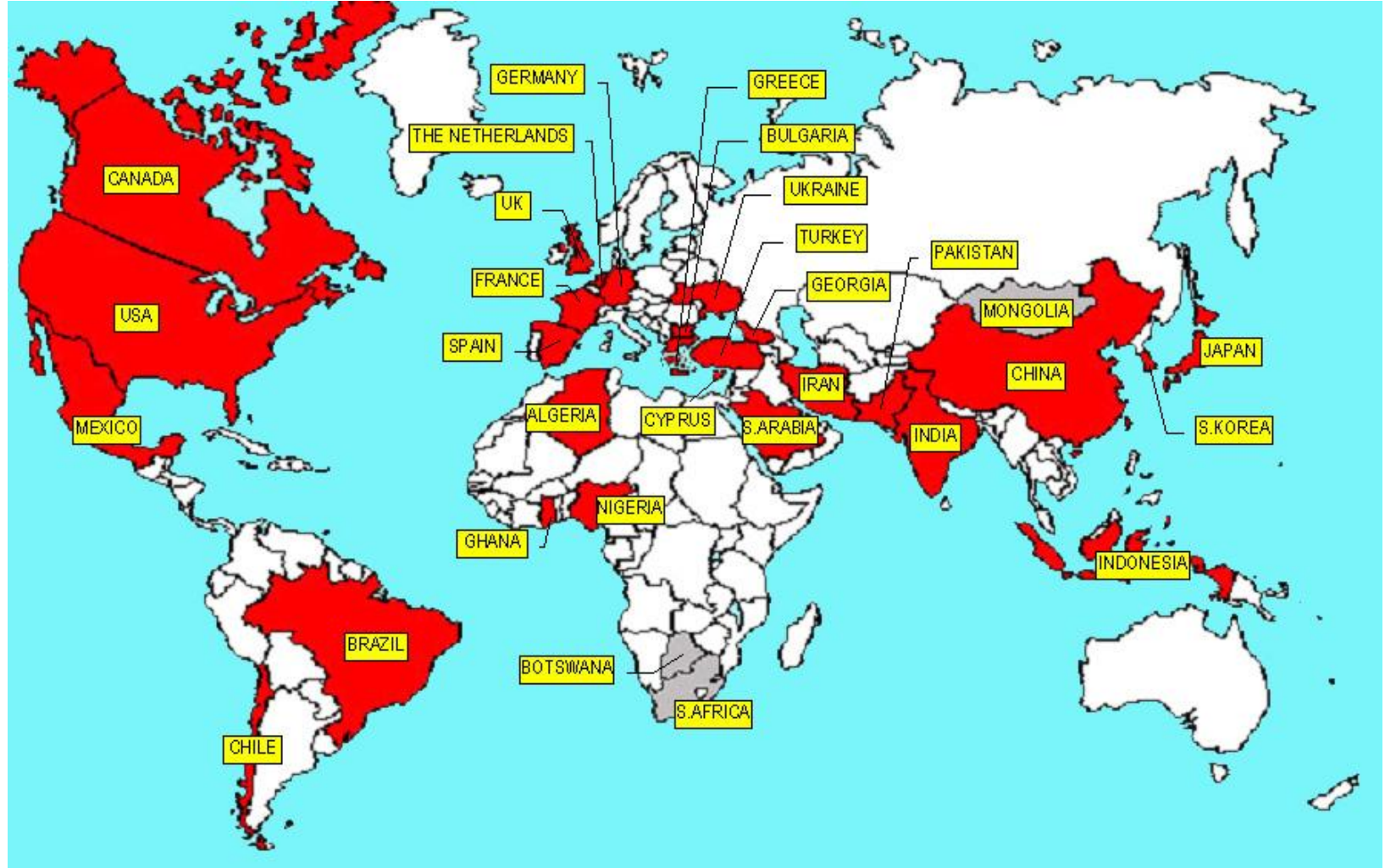

Προβλήματα δειγματοληψίας (Segall et al., 1996)

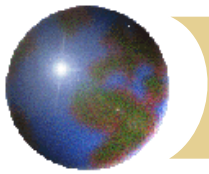
- ✦ Εύρεση **αντιπροσωπευτικού** δείγματος. Η αυθαίρετη αναγωγή των ευρημάτων από τοπικό επίπεδο σε ολόκληρη την πολιτισμική ομάδα οδηγεί στην (ανα)παραγωγή στερεοτύπων.
- ✦ Χρήση **συγκρίσιμων** δειγμάτων. Η ομοιότητα των δημογραφικών στοιχείων δεν αρκεί, απαιτείται λειτουργική αντιστοιχία (π.χ., τι σημαίνει το πτυχίο τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε διαφορετικές κουλτούρες;)
- ✦ **Διαδικαστικά** ζητήματα κατά τη συλλογή των δεδομένων, π.χ. γλωσσικά-μεταφραστικά προβλήματα, η διαφορική εξοικείωση με την παρουσία του ερευνητή, ο ρόλος των αξιών και τα θέματα δεοντολογίας.

Georgas, J. Berry, J. W., van de Vijver, F. J. R., Kağıtçıbaşı, Ç., & Poortinga, Y. H. (Eds.). (2006). *Families across cultures: A 30-nation psychological study*. Cambridge University Press.

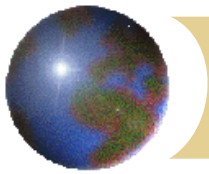
Γιατί η παραπάνω απεικόνιση του δείγματος διαπολιτισμικής έρευνας είναι παραπλανητική;

*“Αλήθεια είναι αυτό που περνά επιτυχώς
τη δοκιμασία της εμπειρίας”*
Albert Einstein

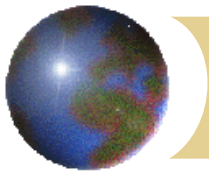

Πολιτισμική προκατάληψη και ισοτιμία
στη διαπολιτισμική σύγκριση

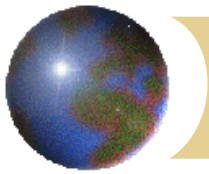
Η “λερναία ύδρα” της προκατάληψης (Shiraeen & Levy, 2018)

- ✦ Η μεροληψία της γλώσσας: υπάρχει περιγραφή χωρίς αξιολόγηση;
- ✦ Οι πολιτισμικές διαστάσεις ως διχότομες ή συνεχείς μεταβλητές.
- ✦ Ομοιότητα και ιδιαιτερότητα/ιδιοτυπία στη διαπολιτισμική σύγκριση: διασαφήνιση των μεταβλητών και του επιπέδου αφαίρεσης του πολιτισμού.
- ✦ Γνωστικά σχήματα και η μεροληψία της αφομοίωσης των νέων πληροφοριών (έναντι της προσαρμογής των γνωστικών μας σχημάτων).
- ✦ Η ευρετική «ευκολία» της κατηγοριοποίησης και η μεροληψία της (μη) αντιπροσωπευτικότητας.

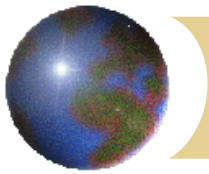
Η “λερναία ύδρα” της προκατάληψης (Shiraev & Levy, 2018)

- ✦ Η μεροληψία της μνημονικής διαθεσιμότητας ή η απατηλή λάμψη των εντυπώσεων.
- ✦ Ψυχολογιοποίηση ή το θεμελιώδες σφάλμα της κοινωνικής απόδοσης ή η υποτίμηση των εξωτερικών παραγόντων.
- ✦ Η αυτοεκπληρούμενη προφητεία ή ο ρόλος των προσδοκιών.
- ✦ Η σύγχυση της συνάφειας με την αιτιότητα και η εξέταση των εναλλακτικών (αμφίδρομη αιτιότητα, πολλαπλή αιτιότητα).
- ✦ Απατηλή συνάφεια, φυσιοκρατική πλάνη και μεροληψία σε βάρος των μειονοτήτων.
- ✦ Η μεροληψία των εμμονικών πεποιθήσεων ή της ξεροκεφαλιάς: γνωστική οκνηρία ή συναισθηματική επένδυση;

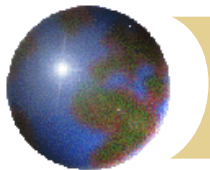
Πολιτισμική προκατάληψη και ισοτιμία

- ✦ Σε γενικές γραμμές, η **πολιτισμική προκατάληψη** αναφέρεται στην πρόσληψη, ερμηνεία και αξιολόγηση των φαινομένων με βάση τα κριτήρια μίας κουλτούρας. Από αυτή τη σκοπιά, μοιάζει με τον **εθνοκεντρισμό** (βλ. Berry et al., 2021).
- ✦ Μια επικίνδυνη ιδιότητα της πολιτισμικής προκατάληψης είναι ότι δεν βρίσκεται απλώς «στο μυαλό» των ερευνητών, αλλά μπορεί εύκολα να επιβεβαιωθεί εμπειρικά μέσα από τη χρήση ακατάλληλων διαδικασιών και ψυχομετρικών μέσων.
- ✦ Από μεθοδολογική άποψη, η πολιτισμική προκατάληψη οφείλεται στην απουσία **ισοτιμίας**, δηλ. της ιδιότητας που καθιστά τα φαινόμενα συγκρίσιμα πάνω στη βάση ενός κοινού πλαισίου αναφοράς.

Μορφές πολιτισμικής προκατάληψης (van de Vijver & Tanzer, 2004)

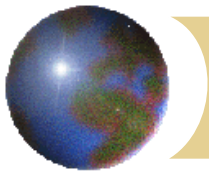
- ✦ **Εννοιολογική προκατάληψη.** Η υπό μελέτη έννοια δεν έχει το ίδιο περιεχόμενο στις συγκρινόμενες ομάδες (π.χ., ο ορισμός της νοημοσύνης σε Δυτικές και μη Δυτικές κοινωνίες).
- ✦ **Μεθοδολογική προκατάληψη.** Οι συμμετέχοντες δεν έχουν συγκρίσιμα χαρακτηριστικά, η διαδικασία διεξαγωγής της έρευνας δεν λαμβάνει υπ' όψιν τις πολιτισμικές ιδιαιτερότητες.
- ✦ **Ψυχομετρική προκατάληψη.** Τα ψυχομετρικά μέσα δεν είναι πολιτισμικά δίκαια (οδηγούν σε διαφορετική αξιολόγηση της επίδοσης ομάδων που δεν διαφέρουν πραγματικά).

Επιστημολογική-μεθοδολογική απόκριση στην πολιτισμική προκατάληψη

Οι επιπτώσεις της πολιτισμικής προκατάληψης προκαλούν διχογνωμίες, με αντίστοιχες επιστημολογικές και μεθοδολογικές προεκτάσεις:

❑ Ημική προσέγγιση	❑ Ητική προσέγγιση
❑ Πολιτισμικός σχετικισμός	❑ Οικουμενικότητα
❑ Πολιτισμική ψυχολογία	❑ Διαπολιτισμική ψυχολογία
Η διαπολιτισμική σύγκριση δεν είναι εφικτή, τα ψυχομετρικά μέσα και η ερμηνεία των ευρημάτων είναι πολιτισμικά συγκεκριμένα, ο πολιτισμός είναι «μέσα» στα άτομα	Η διαπολιτισμική σύγκριση και η εξαγωγή συμπερασμάτων είναι εφικτή, τα ψυχομετρικά μέσα είναι κοινά ή προσαρμοσμένα, ο πολιτισμός είναι «έξω» από το άτομο

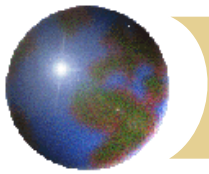
Ημική και ητική προσέγγιση: χαρακτηριστικά

ΗΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

- Τονίζει τη μοναδικότητα κάθε πολιτισμού.
- Εξετάζει μόνο έναν πολιτισμό κάθε φορά.
- Χρησιμοποιεί τεστ σχεδιασμένα εξ αρχής στον υπό μελέτη πολιτισμό.

ΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

- Αναζητά τα οικουμενικά στοιχεία μεταξύ πολιτισμών.
- Συγκρίνει τουλάχιστον δύο πολιτισμούς.
- Χρησιμοποιεί ενιαία ψυχομετρικά μέσα στους υπό μελέτη πολιτισμούς.

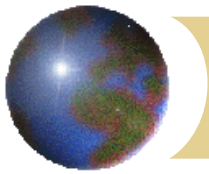
Ημική και ητική προσέγγιση: πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα

ΗΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

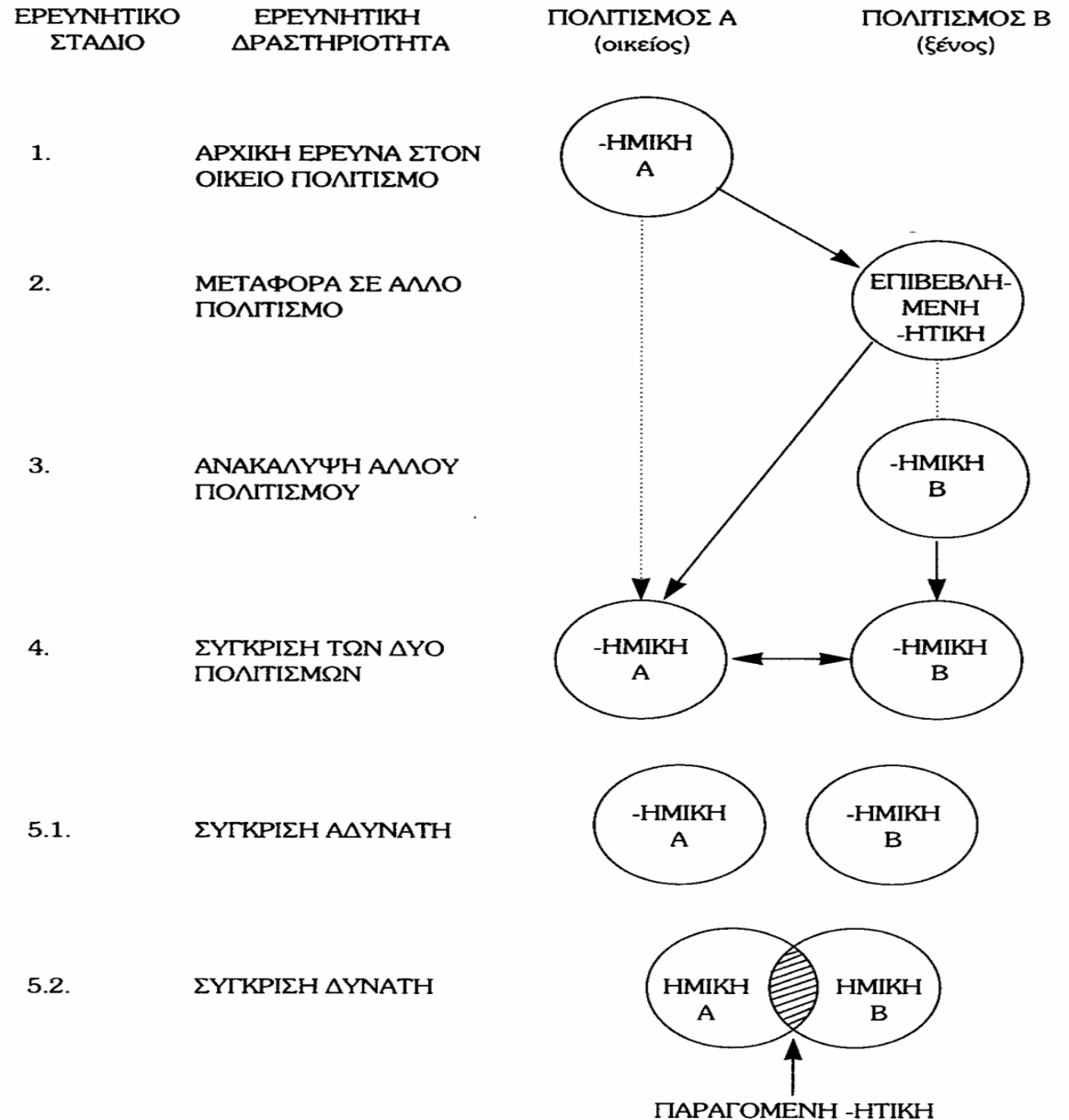
- + Προφυλάσσει τον ερευνητή από την πολιτισμική του μεροληψία.
- Καθιστά δυσχερή τη σύγκριση των ευρημάτων μεταξύ πολιτισμών.

ΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

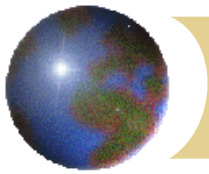
- Αγνοεί πιθανές σημαντικές πλευρές ενός πολιτισμού ή τις αξιολογεί μεροληπτικά.
- + Διευκολύνει την άμεση, απευθείας διαπολιτισμική σύγκριση.

Συνδυαστική εφαρμογή της ημικής και της ητικής μεθόδου στη διαπολιτισμική έρευνα

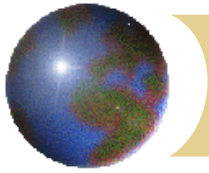

Segall et al. (1996)

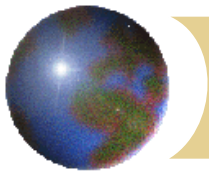
Τα ιεραρχικά επίπεδα ισοτιμίας των μετρήσεων (van de Vijver & Leung, 1997)

- ✦ **Δομική ισοτιμία.** Οι υπό μελέτη έννοιες αντιστοιχούν στα ίδια ερεθίσματα μεταξύ των συγκρινόμενων ομάδων (αναγκαία αλλά όχι ικανή συνθήκη για διαπολιτισμική σύγκριση).
- ✦ **Μετρική ισοτιμία.** Οι έννοιες έχουν επίσης μετρηθεί με την ίδια μονάδα μέτρησης στις συγκρινόμενες ομάδες, αν και το σημείο αναφοράς της μέτρησης διαφέρει (είναι αποδεκτή η διαπολιτισμική σύγκριση του μοτίβου συσχετίσεων, αλλά όχι και των μέσων όρων των μεταβλητών).
- ✦ **Πλήρης ισοτιμία.** Επιπλέον, έχει χρησιμοποιηθεί το ίδιο σημείο αναφοράς (επομένως, είναι εφικτή η απευθείας σύγκριση των μέσων όρων μεταξύ των ομάδων).

“ὄπερ ἔδει δεῖξαι.”
Ευκλείδης

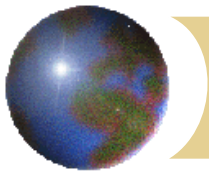
Αντί συμπεράσματος...

Εναλλακτικές –μη ερευνητικές– ερμηνείες των διαπολιτισμικών διαφορών (Triandis, 1994)

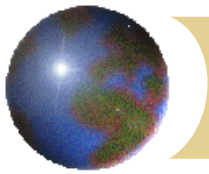
- ✦ Οι πολιτισμικές ομάδες αποδίδουν διαφορετικό νόημα στην υπό μελέτη έννοια;
- ✦ Οι οδηγίες δεν έγιναν με τον ίδιο τρόπο κατανοητές;
- ✦ Η επίδραση του ερευνητή δεν ήταν ίδια;
- ✦ Το επίπεδο κινητοποίησης δεν ήταν το ίδιο;
- ✦ Η εξοικείωση με τις συνθήκες των μετρήσεων δεν ήταν ίδια;
- ✦ Τα δείγματα δεν ήταν συγκρίσιμα;
- ✦ Τα ψυχομετρικά μέσα δεν ήταν ισότιμα;
- ✦ Οι κώδικες δεοντολογίας διαφέρουν ανάλογα με τις αξίες;

Καλές πρακτικές στη διαπολιτισμική έρευνα (van de Vijver & Tanzer, 2004. Segall et al., 1996)

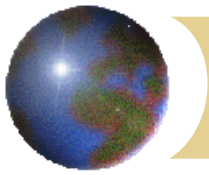
- ✦ Παράλληλη ανάπτυξη ψυχομετρικών μέσων εντός των ομάδων (από την *επιβεβλημένη ητική* στην *παραγόμενη ητική μέθοδο*).
- ✦ Αξιοποίηση ντόπιων διαμεσολαβητών (όχι ως δείγμα!).
- ✦ Λεπτομερή ερευνητικά πρωτόκολλα, εκτενής εκπαίδευση στη χορήγηση των εργαλείων και στη διαδικασία.
- ✦ Συμπερίληψη μεταβλητών πλαισίου.
- ✦ Μεθοδολογικός τριγωνισμός (π.χ. χρήση ποσοτικών και ποιοτικών τεχνικών).
- ✦ Μέτρηση του ύφους απόκρισης των συμμετεχόντων.
- ✦ Εφαρμογή στατιστικών τεχνικών για έλεγχο της ισοτιμίας και εντοπισμό πιθανών «προβληματικών» items.

Καλές πρακτικές στη διαπολιτισμική έρευνα (van de Vijver & Tanzer, 2004. Segall et al., 1996)

- ✦ Οι ερευνητικές υποθέσεις πρέπει να ελέγχονται με τρόπο που εξασφαλίζει την *αποσαφήνιση* των συγκεκριμένων μεταβλητών.
 - ✦ Παράδειγμα: Η κριτική του Malinowski στην ερμηνεία του οιδιπόδειου συμπλέγματος (βλ. Segall et al., 1996).
- ✦ Για τη μελέτη ενός φαινομένου χρειάζεται να εντοπιστούν *λειτουργικά ανάλογες* συμπεριφορές μεταξύ των πολιτισμών.
 - ✦ Παράδειγμα: Η μελέτη της επιθετικότητας.
- ✦ Απαιτείται σαφής *λειτουργικός ορισμός* των μεταβλητών.
- ✦ Το περιεχόμενο των τεστ πρέπει να αναπροσαρμοστεί ώστε να είναι *πολιτισμικά δίκαιο*. Η στάθμιση στον πληθυσμό-στόχο απαιτείται όταν πρόκειται για κλινικά τεστ ή τεστ επίδοσης.

Βιβλιογραφία

- ✦ Adamopoulos, J. (2008). On the entanglement of culture and individual behavior. In F. J. R. van de Vijver, D. A. van Hemert, & Y. H. Poortinga (Eds.), *Multilevel analysis of individuals and cultures* (pp. 27–62). Taylor & Francis Group/Lawrence Erlbaum Associates.
- ✦ Berry, J., Poortinga, Y., Breugelmans, S., Chasiotis, A., & Sam, D. (2021). *Διαπολιτισμική Ψυχολογία. Έρευνα και εφαρμογές* (επιμ.: Α. Παπαστυλιανού). Gutenberg.
- ✦ Hofstede, G. (1980/2001). *Culture's consequences*. Sage.
- ✦ Pavlopoulos, V. (2010, August). *An introduction to multilevel data analyses using HLM 6*. Invited workshop at the 16th summer school of the European Association of Social Psychology, Aegina.
- ✦ Naroll, R. (1961). Two solutions to Galton's problem. *Philosophy of Science*, 28(1), 15-39. <https://doi.org/10.1086/287778>
- ✦ Segall, M., Dasen, P., Berry, J., & Poortinga, Y. (1996). *Διαπολιτισμική Ψυχολογία: Η μελέτη της ανθρώπινης συμπεριφοράς σε παγκόσμιο οικολογικό πολιτιστικό πλαίσιο* (Επιμ. Δ. Γεώργας). Ελληνικά Γράμματα.
- ✦ Shiraev, E., & Levy, D. (2018). *Διαπολιτισμική Ψυχολογία: Κριτική σκέψη και εφαρμογές* (επιμ. Β. Παυλόπουλος). Πεδίο.
- ✦ Shweder, R. A. (1973). The between and within of cross-cultural research. *Ethos*, 1(4), 531-545. <https://doi.org/10.1525/eth.1973.1.4.02a00150>
- ✦ Triandis, H. C. (1994). *Culture and social behavior*. McGraw-Hill Book Company.
- ✦ Van de Vijver, F., & Leung, K. (1997). *Methods and data analysis for cross-cultural research*. Sage.
- ✦ Van de Vijver, F., & Tanzer, N. K. (2004). Bias and equivalence in cross-cultural assessment: An overview. *European Review of Applied Psychology*, 54(2), 119–135. <https://doi.org/10.1016/j.erap.2003.12.004>
- ✦ Van de Vijver, F., van Hemert, D. A., & Poortinga, Y. H. (2008). Conceptual issues in multilevel models. In F. J. R. van de Vijver, D. A. van Hemert, & Y. H. Poortinga (Eds.), *Multilevel analysis of individuals and cultures* (pp. 3–26). Taylor & Francis Group/Lawrence Erlbaum Associates.